

**EVALUÁCIA UČEBNÝCH PROGRAMOV
PRE PÁCHATEĽOV TRESTNEJ
ČINNOSTI**

Klaus Mayer

**Dolný Kubín
2014**

Materiál bol vypracovaný pre projekt **Výchovné a prevenčné programy v sociálnej práci v trestnej justícii realizovaného v rámci** Blokového grantu pre podporu partnerstiev švajčiarsko-slovenskej spolupráce na základe objednávky ECAP, Výskum a vývoj, Via Industria, CH 6814, Lamone, zastúpeného Furio Bednarzom

Vyhotovil: Klaus Mayer, Zürišská vysoká škola pre aplikovanú vedu ZHAW, katedra sociálnej práce, Auen 4, CH 86 00 Dübendorf, klaus.mayer@zhaw.ch

V Zürichu 25. apríla 2014

Z nemeckého originálu Evaluation von Lernprogrammen für Straffällige, preložil Michal Čipka, KIC EDUKOS o. z., Dolný Kubín

Vydalo Konzultačné a informačné centrum EDUKOS v Dolnom Kubíne v roku 2014

Autor:

Klaus Mayer
Zürich, apríl 2014

Odborná korektúra:

PhDr. Martin Lulei, PhD., Centrum výskumu PF Univerzity Komenského, Šoltésovej 4, 811 08 Bratislava, Slovensko
Ing. Martina Špániková, PhD., Katolícka univerzita v Ružomberku, KIC EDUKOS o. z., Dolný Kubín

Recenzia (súlad so slovenskými podmienkami):

doc. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD., generálny štátny radca, poradca ministra spravodlivosti Slovenskej republiky
Ing. Miroslav Špánik, PhD., Katolícka univerzita v Ružomberku, KIC EDUKOS o. z., Dolný Kubín

Grafika obalu:

Marta Špániková

Sadzba:

Ing. Eva Vajzerová

Jazyková úprava:

Neprešlo jazykovou úpravou.

Tlač: Orava Plus, n.o.

Náklad: 50 kusov

Počet strán: 28 strán

© Konzultačné a informačné centrum EDUKOS v Dolnom Kubíne
J. Ťatliaka 8, 026 01 Dolný Kubín

Publikácia je financovaná z projektu „**Výchovné a prevenčné programy v sociálnej práci v trestnej justícii**“ realizovaného s finančnou podporou Blokového grantu pre podporu partnerstiev švajčiarsko-slovenskej spolupráce a ŠR SR

Všetky práva sú vyhradené. Žiadna časť tejto publikácie sa nesmie reprodukovať či inak rozširovať bez predchádzajúceho písomného súhlasu nakladateľstva.

ISBN 978-80-969885-7-0

EAN 9788096988570

OBSAH

ÚVOD	4
1. Úloha a jej hlavné otázky.....	6
2. Ciele, obsah, štruktúra a realizácia učebných programov	6
(1) Priame a nepriame ciele učebných programov.....	6
(2) Realizácia učebných programov	6
(3) Hierarchia cieľov.....	7
3. Vyhodnotenie probácie.....	7
(1) Zaznamenanie recidívy prostredníctvom výpisov z registra trestov	7
(2) Obmedzenia výpovednej hodnoty výpisov z registru trestov	7
4. Priame programové ciele	8
(1) Formulácia priamych programových cieľov	8
(2) Vlastné a cudzie hodnotenie.....	8
5. Programová realizácia	9
(1) Evaluácia procesu a výsledkov.....	9
(2) Protokoly	9
6. Časové úseky zbierania údajov a charakteristiky účastníkov	9
(1) Časové úseky.....	9
(2) Zaznamenané charakteristiky účastníkov.....	10
7. Vnútorne a vonkajšie skupinové porovnanie.....	11
(1) Vnútorne skupinové porovnanie	11
(2) Vonkajšie skupinové porovnanie.....	11
8. Nevyhnutné a vhodné charakteristiky evaluačného konceptu.....	12
(1) Nevyhnutné stavebné prvky evaluačného konceptu pre učebné programy	12
(2) Vhodné stavebné zložky evaluačného konceptu pre učebné programy	13
9. Zhrnutie.....	13
10. Bibliografia	14
(1) Obsahy, štruktúra a realizácia učebných programov	14
(2) Evaluácia učebných programov	14
11. Literatúra	15

EVALUATION VON LERNPROGRAMMEN FÜR STRAFFÄLLIGE	16
1. Auftrag und Fragestellung.....	17
2. Ziele, Inhalte, Struktur und Durchführung von Lernprogrammen	17
(1) Direkte und indirekte Ziele von Lernprogrammen.....	17
(2) Durchführung von Lernprogrammen	17
(3) Zielhierarchie.....	18
3. Beurteilung der Legalbewährung	18
(1) Erfassung der Rückfällen durch Strafregisterauszüge.....	18
(2) Einschränkungen der Aussagekraft von Strafregisterauszügen.....	18
4. Erfassung direkter Programmziele.....	18
(1) Formulierung direkter Programmziele	18
(2) Selbst- und Fremdeinschätzung	19
5. Erfassung der Programmdurchführung	20
(1) Prozess- und Ergebnisevaluation.....	20
(2) Sitzungsprotokolle.....	20
6. Erhebungszeitpunkte und Teilnehmenden-Merkmale	20
(1) Zeitpunkte.....	20
(2) Erfasste Merkmale der Teilnehmenden	21
7. Intra- und Intergruppenvergleich	22
(1) Intragruppenvergleich	22
(2) Intergruppenvergleich.....	22
8. Unabdingbare und wünschenswerte Merkmale eines Evaluationskonzepts	22
(1) Unabdingbare Bestandteile eines Evaluationskonzepts für Lernprogramme.....	22
(2) Wünschenswerte Bestandteile eines Evaluationskonzepts für Lernprogramme	23
9. Zusammenfassung	23
10. Bibliographie.....	24
(1) Inhalte, Struktur und Durchführung von Lernprogrammen	24
(2) Evaluation von Lernprogrammen.....	25
11. Literatur	25

ÚVOD

Cieľom projektu „*Výchovné a prevenčné programy v sociálnej práci v trestnej justícii*“, realizovaného v rámci Blokového grantu pre podporu partnerstiev švajčiarsko-slovenskej spolupráce bolo nielen sfunkčniť a zefektívniť systém uplatňovanie alternatívnych sankcií páchatel'om trestnej činnosti, ale aj znižovať riziko recidívy páchania trestnej činnosti.

V rámci študijného pobytu v novembri 2013 Klaus Mayer z oddelenia sociálnej práce na Zürišskej vysokej škole pre aplikovanú vedu ZHAW a jeden z autorov úspešných zürišských učebných programov, ocenených v roku 2004 cenou britskej probačnej služby, podrobne informoval slovenských odborníkov o skúsenosti pri ich tvorbe a implementácii. Zdôrazňoval, že je nevyhnutné pozitívne ovplyvňovať rizikové faktory účastníkov týchto programov, ich realizácia sa musí riadiť jednotným štandardom, a ich úspešnosť je nutné neustále sledovať a vyhodnocovať.

Pre potreby tohto projektu sa podujal spracovať štúdiu „*Evaluácia učebných programov pre páchatel'ov trestnej činnosti*“, v ktorej sa venuje základným koncepčným úvahám o evaluácii učebných programov pre páchatel'ov trestnej činnosti, ktorých poslaním je znižovať riziko recidívy páchania trestnej činnosti.

Vo svojej koncepcii nezabúda pri procese evaluácie učebných programov na hlavné aspekty posudzované na úrovni cieľov, obsahu, štruktúry učebného programu, štandardov jeho realizácie, ako aj požadovanej úrovni vzdelania pracovníkov, ktorí ich zabezpečujú. Napriek skutočnosti, že materiál obsahovo vychádza zo švajčiarskeho probačného systému, môže byť podnetom a pomôcť pri komplexnejšom chápaní problematiky a aktívnom hľadaní nových prístupov k páchatel'om napríklad na poli kriminogénnych rizík. Odborníci, ktorí vo svojej praxi prichádzajú do kontaktu aj s cudzojazyčnými textami, určite privítajú aj zaradenie pôvodného textu v nemeckom jazyku.

1. Úloha a jej hlavné otázky

Nasledujúci text je zhrnutím základných úvah o evaluácii učebných programov. Aby sme mohli evaluovať učebný program, musia byť jeho jednotlivé aspekty posudzované na nasledujúcich úrovniach: ciele, obsah, štruktúra učebného programu, štandardy jeho realizácie a vzdelanie pracovníkov, ktorí ho zabezpečujú.

2. Ciele, obsah, štruktúra a realizácia učebných programov

(1) Priame a nepriame ciele učebných programov

Cieľom učebných programov pre páchatel'ov trestnej činnosti je znižovať riziko recidívy páchania trestnej činnosti. K dosiahnutiu tohto cieľa je nevyhnutné pozitívne ovplyvniť rizikové faktory účastníkov². Rizikové faktory sú napríklad minimálne alebo chýbajúce poznatky o osobnej kriminálnej dynamike a charakteristike rizikových situácií, chýbajúce alebo nedostatočné behaviorálne stratégie pre predchádzanie alebo prekonávanie rizikových situácií, nejasná motivácia resp. nedostatočná odhodlanosť pre dosiahnutie prevencie recidívy alebo pretrvávajúce účinné behaviorálne kriminálne motívy a problémové oblasti rozhodujúce pre spáchaný trestný čin³. Cielené pozitívne zmeny rizikových faktorov môžu byť preto chápané ako "priebežné ciele"⁴. Zmena týchto podstatných charakteristík u účastníkov je priamym cieľom učebného programu.

(2) Realizácia učebných programov

Aby sme boli schopní stanoviť stupeň realizácie týchto cieľov, musia byť učebné programy zrealizované tak, aby boli tieto ciele medzi sebou vzájomne porovnateľné. To znamená, že sa ich realizácia musí riadiť jednotným štandardom. Obzvlášť je pritom dôležité zachovanie „programu integrity“⁵. Programová integrita predpokladá, že učebné programy budú zrealizované tak, ako boli naplánované. Nesmie dôjsť k žiadnym podstatným odklonom z hľadiska dĺžky trvania programu, počtu sedení, podstatných charakteristík účastníkov a spôsobu realizácie. Povinnosťou zabezpečovania kvality je zachovanie programovej integrity. Programová integrita predstavuje základ pre kvalitnú kontrolu účinnosti učebných programov v rámci evaluácie.

---

² Porovnaj Andrews a Bonta (2010)

³ Označované aj ako kriminogénne potreby (angl. „criminogenic needs“) (Andrews, Bonta a Wormith, 2011)

⁴ Andrews a Bonta (2010, str. 60)

⁵ Porovnaj Lowerkamp a Latessa (2004)

(3) Hierarchia cieľov

Na základe tejto diferenciacie je možné vytvoriť hierarchiu cieľov učebných programov, pričom je možné každý cieľový stupeň priradiť určitému evaluačnému stupňu (Tabuľka 1). Tento stupňový model predstavuje základnú štruktúru pre evaluačný koncept učebných programov.

Tabuľka 1: Súvis medzi programovými cieľmi a evaluačnými stupňami

Cieľový stupeň	Evaluácia-dotazník/evaluačný stupeň
Nadradené ciele	Úspešná probácia
„Medzi“ ciele (priame programové ciele)	Pozitívne ovplyvnenie rizikových faktorov
Realizačné ciele	Kvalita programovej realizácie

3. Vyhodnotenie probácie

(1) Zaznamenanie recidívy prostredníctvom výpisov z registra trestov

Keďže je prevencia recidívy nadradený cieľ učebného programu pre páchatel'ov trestnej činnosti, má zaznamenanie recidívy resp. stanovenie úspešnosti probácie účastníkov zásadný význam. Spravidla je toto kritérium uplatňované prostredníctvom výpisov z registra trestov.

(2) Obmedzenia výpovednej hodnoty výpisov z registru trestov

Je nutné venovať pozornosť tomu, do akej miery majú výpisy z registra trestov výpovednú hodnotu. Nasledovné aspekty ich výpovednú hodnotu limitujú:

- * Kriminalita nie je zaznamenávaná centrálnne, ale regionálne. V tomto prípade nemajú výpisy z registra trestov z jedného regiónu výpovednú hodnotu pre iné regióny. Ak neexistuje žiadny centrálny register trestov, potom je nutné využiť všetky dostupné regionálne registre trestov.
- * Pozorovacia doba je príliš krátka. Za optimálny je považovaný rizikový čas⁶ v dĺžke trvania 5 rokov a viac. Je dôležité, aby bola pozorovacia doba taká dlhá, aby už mohli byť zaznamenané prípady recidívy, ktoré sa odohrali po absolvovaní učebného programu. To znamená, že dĺžka trvania trestného stíhania, odsúdenia a registrácie bude zaznamenaná a braná do úvahy pri stanovovaní pozorovacej doby.

⁶Angl. výraz „Time at risk“ znamená optimálne pozorovacie časové obdobie, v rámci ktorého môže vôbec dôjsť k recidíve.

4. Priame programové ciele

(1) Formulácia priamych programových cieľov

Preventívne pôsobenie učebného programu pozostáva z redukcie behaviorálnej účinnosti rizikových faktorov. Spôsob, ako majú byť tieto priame ciele dosiahnuté, stanoví charakter daného učebného programu. Na základe základného modelu, metód a cieľových skupín, sú súčasťou učebného programu informačné, psychologicko-vzdelávacie, porovnávacie, deduktívne alebo cvičné prvky. Aby sme mohli vyhodnotiť stupeň dosiahnutia priamych programových cieľov, musia byť tieto ciele jasne formulované. Spravidla je súčasťou týchto cieľov sprostredkovávanie poznatkov, zmena postojov, podnecovanie schopností a podporovanie každodennej praktickej realizácie týchto schopností (Tabuľka 2).

Tabuľka 2: Stupne priamych programových cieľov⁷

Stupeň	Ciele (príklady)	Preverenie
Poznatky	<ul style="list-style-type: none"> * poznať individuálne rizikové faktory * poznať individuálne rizikové situácie * poznať stratégie na prekonávanie rizikových situácií	<ul style="list-style-type: none"> * vedomostný test (napr. dotazník) * sebahodnotenie prostredníctvom programových účastníkov * hodnotenie prostredníctvom lektorov
Postoje	<ul style="list-style-type: none"> * väzba na probačný cieľ * prosociálne správanie	<ul style="list-style-type: none"> * batéria testov na meranie postojov (napr. dotazník)
Kompetencie	<ul style="list-style-type: none"> * byť schopný uvedomovať si rizikové situácie * byť schopný uplatňovať stratégie na prekonávanie rizikových situácií	<ul style="list-style-type: none"> * sebahodnotenie prostredníctvom účastníkov programu * hodnotenie prostredníctvom lektorov
Prenos	<ul style="list-style-type: none"> * uplatnenie naučených stratégií v praxi	<ul style="list-style-type: none"> * sebahodnotenie prostredníctvom účastníkov programu * protokoly pre sebahodnotenie

(2) Vlastné a cudzie hodnotenie

Z hore uvedeného prehľadu je zrejmé, že existuje viac možností na preverenie stupňa dosiahnutia priamych programových cieľov. Pritom je možné využiť nasledovné spôsoby preverenia (Tabuľka 3):

⁷Názorný zoznam príkladov nie je vyčerpávajúci.

Tabuľka 3: Spôsoby merania a zdroje údajov

Zdroj	Spôsoby merania
Účastníci programu	<ul style="list-style-type: none"> * testy a dotazníky * sebahodnotenie * sebahodnotiace protokoly * cudzie hodnotenie (programová realizácia)
Lektori	<ul style="list-style-type: none"> * cudzie hodnotenie (lektori) * sebahodnotenie (programová realizácia) * pozorovacie protokoly

5. Programová realizácia

(1) Evaluácia procesu a výsledkov

Okrem zaznamenávania zmien v jednotlivých cieľových oblastiach, ktoré je realizované ako porovnanie pred a po, patrí k evaluačnému konceptu aj preverovanie realizácie. Pre takéto preverovanie existuje veľa príkladov z terapeutického výskumu⁸. Spravidla je realizované vo forme tzv. protokolov zo sedení, v rámci ktorých je možné zaznamenať kvalitu realizácie a pôsobenia na účastníkov.

(2) Protokoly

Protokoly z realizácie procesu môžu byť koncipované rôzne. Spravidla obsahujú spätnú väzbu od účastníkov o tom, ako vnímali sedenie, ako sa cítili, ako hodnotia svoju vlastnú participáciu a osobný učebný prínos, ako hodnotia pracovnú atmosféru atď. Tieto protokoly by mali vyplňať aj lektori. Iba tak môže byť vyhodnotený, do akej miery bola realizácia v súlade s plánom v manuáli („programová integrita“).

6. Časové úseky zbierania údajov a charakteristiky účastníkov

(1) Časové úseky

V zásade existujú 4 rôzne časové úseky, resp. časové body, v rámci ktorých je možné zaznamenávať údaje: (1) pred resp. po začatí programu, (2) počas programovej realizácie, (3) na konci programu a (4) po skončení programu. V každom z týchto časových bodov je možné zaznamenať rôzne údaje pre programovú evaluáciu (Tabuľka 4).

⁸ Napríklad: Tschacher & Endtner (2007)

Tabuľka 4: Časové body zbierania údajov a zaznamenané charakteristiky⁹

Časové obdobie	Zaznamenané údaje	Zdroje
Pred začiatkom programu	* charakteristiky účastníkov	* trestný spis * poskytnuté informácie
	* postoje a očakávania vo vzťahu k učebnému programu	* dotazník (účastníci programu)
	* priame programové ciele (meranie „pred“)	* dotazník (účastníci programu) * sebahodnotenie (účastníci programu)
Počas realizácie programu	* kvalita sedení	* dotazník protokolu sedenia (účastníci programu) * dotazník protokolu (lektori)
Na záver programu	* vyhodnotenie učebného programu	* hodnotenie (účastníci programu) * hodnotenie (lektori)
	* priame programové ciele (meranie „po“)	* dotazník (účastníci programu) * sebahodnotenie (účastníci programu)
Po ukončení programu	* udržiavanie priamych programových cieľov	* dotazník (účastníci programu) * sebahodnotenie (účastníci programu) * cudzie hodnotenie (lektori) * poskytnuté informácie ¹⁰ (účastníci programu)
	* miera recidívy	* výpisy z registra trestov

(2) Zaznamenané charakteristiky účastníkov

Aby sme boli schopní posúdiť preventívnu účinnosť intervenčných programov a mať možnosť porovnať údaje s kontrolnou skupinou, je nutné zaznamenať relevantné charakteristiky účastníkov. K tomu patria predovšetkým charakteristiky, ktoré ponúkajú indície pre riziko recidívy daných osôb pri vstupe do učebného programu (Tabuľka 5). K týmto charakteristikám môžeme uviesť aj zdroje, ktoré majú význam pre úspešnú probáciu, ako napr. ukončené školské vzdelanie, pracovná kvalifikácia, doterajšia pracovná skúsenosť, sociálne väzby atď.

⁹ Len nevyčerpávajúci zoznam príkladov.

¹⁰ Vlastné poskytnuté informácie môžu byť zaznamenané napr. v rámci pohovorov.

Bohužiaľ, tieto dôležité charakteristiky účastníkov často nie je možné zaznamenať, keďže nie sú známe, alebo dané údaje nie sú dostupné. Avšak, a to obzvlášť pri evaluačnom koncepte s kontrolnými skupinami, má súlad porovnávaných vzoriek zásadný význam. Pokiaľ nie je možné zaznamenávať, a tak odkontrolovať relevantné charakteristiky, potom je výpovedná hodnota evaluačných výsledkov značne obmedzená.

Tabuľka 5: Dôležité charakteristiky programových účastníkov

Relevantné skupiny charakteristík	Charakteristiky
Trestná anamnéza	<ul style="list-style-type: none"> * charakter doterajšej trestnej činnosti * stupeň závažnosti * počet spáchaných trestných činov
Sankcie	<ul style="list-style-type: none"> * doterajšie sankcie * priebeh sankcií * odvolanie podmienených sankcií * miera recidívy
Psychické poruchy	<ul style="list-style-type: none"> * psychické poruchy relevantné pre riziko recidívy * užívanie psychoaktívnych látok / závislosti * osobnostné poruchy

7. Vnútorne a vonkajšie skupinové porovnanie

(1) Vnútorne skupinové porovnanie

Pri vnútornom skupinovom porovnaní v rámci jednej skupiny je porovnaný stav pred určitou intervenciou so stavom po tejto intervencii. Na základe tohto porovnania, pred a po, je možné urobiť závery o učebnom úspechu intervenčného programu. Možné sú aj závery o spojitosti medzi určitými charakteristikami účastníkov, učebným úspechom intervenčného programu a pravdepodobnosťou recidívy.

(2) Vonkajšie skupinové porovnanie

Obzvlášť hodnotné, a preto aj pre objednávateľa evaluačnej štúdie relevantné, sú vonkajšie skupinové porovnania, v rámci ktorých je porovnávaná miera recidívy účastníkov programu s mierou recidívy tých, ktorí na programe neparticipovali. Doterajšie skúsenosti stále viac poukazujú na etnickú problematiku, na základe ktorej môže byť potenciálne preventívna intervencia určitým skupinám svojvoľne ponúknutá a iným odopretá. Pri plánovaní evaluácie je preto obzvlášť dôležité učebné programy nerealizovať hneď celoplošne, ale najskôr len obmedzene, čo ponúka príležitosť získať prístup ku kontrolným skupinám. Pritom zohráva dôležitú úlohu už realizované zaznamenanie charakteristík účastníkov s cieľom zaručiť porovnateľnosť intervenčnej a kontrolnej skupiny.

8. Nevyhnutné a vhodné charakteristiky evaluačného konceptu

(1) Nevyhnutné stavebné prvky evaluačného konceptu pre učebné programy

Nutné je zaznamenanie *miery recidívy*, ktoré je spravidla zrealizované prostredníctvom výpisov z registra trestov. Znižovanie recidívy je zmyslom a opodstatnením učebných programov pre páchatel'ov trestnej činnosti, a preto má zaznamenávanie recidívy zásadný význam pre každú evaluáciu takýchto intervenčných opatrení. K tomu patrí aj porovnanie štatistických údajov o recidíve s kontrolnými skupinami. Tieto skupiny musia byť dôsledne vybrané a následne zosúladené. Nevhodný výber porovnávaných skupín môže viesť k skresleným výsledkom¹¹.

Aby bolo možné stanoviť prepojenie medzi úspešnou probáciou a dosiahnutím programových cieľov, je nutné zaznamenať stupeň realizácie cieľov v rámci participácie na učebnom programe. Toto zaznamenanie je tiež dôležité pre ďalšie vyvíjanie učebných programov napr. tak, že bude preverené, ktoré čiastkové ciele obzvlášť úzko súvisia s charakteristikami úspešnej probácie. Ako už bolo poznamenané, pre tento účel je nutné vysvetlenie programových cieľov na rôznych úrovniach. Taktiež je zmysluplné nelimitovať zbieranie informácií vo forme dotazníka len na účastníkov, ale včleniť do hodnotenia aj posudky programových vedúcich. Do akej miery bude zaznamenávanie stupňa realizácie cieľov detailné a obsažné závisí od daného evaluačného konceptu a tiež od toho, aké zdroje sú pre evaluáciu k dispozícii. K zaznamenávaným kľúčovým charakteristikám sa viažu (1) poznatky o individuálnych rizikových situáciách, (2) väzba na probačný cieľ, (3) dostupné stratégie na prekonávanie rizikových situácií a (4) úspešné uplatnenie v praktickom živote.

Vhodné je aj zaznamenávanie údajov o procese, pretože týmto spôsobom je možné objaviť súvislosť medzi kvalitou procesu a dosiahnutím programových cieľov. Tieto údaje sú tiež nutné pre skoncipovanie manažmentu kvality programovej realizácie. Obzvlášť veľkou výhodou je, že tieto údaje je možné zozbierať s relatívne malým úsilím, napr. vyplnením posudkových dotazníkov pre účastníkov programu a lektorov bezprostredne po každom programovom sedení. K zaznamenávaným kľúčovým charakteristikám sa vzťahuje aj (1) kvalita pracovných vzťahov a (2) vyhodnotenie osobných učebných úspechov.

---

¹¹ Príklad: učebné programy zúrišského justičného úradu boli v rámci evaluácie porovnané so štatistikami recidívy osôb, ktoré sa pre tento účel dobrovoľne prihlásili. Aj keď neexistujú dôkazy pre predpoklad, že táto skupina osôb vykazuje len malé riziko recidívy, je porovnateľnosť dobrovoľných a nedobrovoľných účastníkov otázná.

(2) Vhodné stavebné zložky evaluačného konceptu pre učebné programy

Vhodné stavebné zložky evaluačného konceptu je možné formulovať na základe dvoch rôznych dimenzií: hĺbka a šírka zaznamenaných charakteristík. Vzhľadom na hĺbku je nutné preveriť, koľko charakteristík má byť zaznamenaných pre priame intervenčné ciele a priebeh procesu, resp. aký je požadovaný stupeň detailnosti. Tak je napr. možné vo vzťahu k adekvátnej kognitívno-emocionálnej reprezentácii trestného činu zaznamenávať aspekty, akými sú napr. retrospektívne alebo prospektívne prevzatie zodpovednosti, porozumenie dopadu trestného činu na obeť, distancovanie sa od trestného činu, porozumenie príčinám trestného činu a realistické ohodnotenie vlastného rizika recidívy a pod.

Vzhľadom na rozsah môžu byť zaznamenané dodatočné vedľajšie a následné účinky (napr. s ohľadom na úspešnú probáciu) a nie špecifické programové zmeny (napr. s ohľadom na stupeň sociálnej integrácie v rôznych životných oblastiach)¹².

9. Zhrnutie

Zhrnutie najdôležitejších výpovedí k evaluácii učebných programov v heslovitej forme:

- 1) Definovať jednoznačné a dobre merateľné bezprostredné programové ciele.
- 2) Dávať pri koncepte programov pozor na to, či je vo vzťahu k obsahu a štruktúre tento program vhodný pre dosiahnutie stanovených cieľov.
- 3) Zaznamenať stupeň realizácie priamych programových cieľov.
- 4) Zabezpečiť jednotnú, štandardizovanú realizáciu programov na základe manuálov.
- 5) Zaznamenať kvalitu realizácie programov.
- 6) Investovať do vzdelania lektorov, obzvlášť vo vzťahu k tomu, že realizácia programu má rešpektovať štandardy a manuál realizácie programu.
- 7) Dbať na to, aby pracovníci zodpovedne a dôsledne zrealizovali evaluáciu s precíznym zozbieraním údajov a pravidelne informovať pracovníkov o priebežných výsledkoch evaluácie.
- 8) Dôsledne vybrať intervenčné a kontrolné skupiny.
- 9) Zabezpečiť čo najobsažnejšie zozbieranie dát o recidíve a dbať na optimálnu dĺžku pozorovacej doby.
- 10) Dbať na to, aby mohli byť všetky formy zbierania údajov realizované jednoducho a ekonomicky. Cielene hľadať možné zdroje chýb a vyvinúť možnosti ich minimalizácie¹³.

---

¹² Porovnaj Mittag a Hager (2000)

¹³ Napríklad tak, že sa predídete duplicitnému zaznamenávaniu určitých dát.

10. Bibliografia (Bibliographie)

(1) Obsahy, štruktúra a realizácia učebných programov

Erismann, M. (2003) **Zürcher Lernprogramme – eine neue Interventionsform in der Strafjustiz**. Schweizerische Zeitschrift für Kriminologie, 2003, 41-50.

Mayer, K. (2003) **Das deliktorientierte Trainingsprogramm „Partnerschaft ohne Gewalt“** – Eine Zwischenbilanz. Schweizerische Zeitschrift für Kriminologie (SZK), 2, 57 -58.

Mayer, K. (2004) **Die Zürcher Lernprogramme – eine neue Interventionsform in der Strafjustiz**. Kriminalistik, 58, 645 – 653.

Mayer, K. (2005) **Problemlösen und Legalbewährung**. Schweizerische Zeitschrift für Kriminologie (SZK), 1, 52-60.

Mayer, K. (2007) **Ein strukturiertes risikoorientiertes Interventionsprogramm für die Bewährungshilfe**. Bewährungshilfe, 54, 4, 367-386.

Mayer, K. (2009) **Lernprogramme in der Strafjustiz: Grundlagen, Methoden und Qualitätssicherung**. In K. Mayer & H. Schildknecht (Hg) Dissozialität, Delinquenz, Kriminalität. Ein Handbuch für die interdisziplinäre Arbeit, (str.249-270). Zürich: Schulthess.

Mösch Payot, P. (2012) Gutachten zur **Anordnung von Pflichtberatung und Lernprogramme im Rahmen von strafrechtlichen Sanktionen**, insb. als Weisungen. <http://www.ebg.admin.ch/dokumentation/00012/00196/index.html?lang=de>.

(2) Evaluácia učebných programov

Bächli-Biétry, J. (2006). **Evaluationsbericht des Modellversuchs Lernprogramme als neue Interventionsform in der Strafjustiz**.

http://www.bj.admin.ch/content/dam/data/sicherheit/straf_und_massnahmen/ber-mv/schlussbericht_mvlernprogramm-d.pdf.

Bächli-Biétry, J. & Mayer, K. (2006) **Sind Raser heilbar?** In: R. Schffhauser (Hg) Jahrbuch zum Strassenverkehrsrechts 2006. St. Gallen: Schriftenreihe des Instituts für Rechtswissenschaft und Rechtspraxis, Universität St. Gallen.

Bewährungs- und Vollzugsdienste Zürich (2006). **Lernprogramme als neue Interventionsform in der Strafjustiz**. Schlussbericht zum Modellversuch 1999-2003.

http://www.bj.admin.ch/content/dam/data/sicherheit/straf_und_massnahmen/ber-mv/bericht_mv_lernprogramm-d.pdf.

Hager, W., Patry, J.-L. - & Brezing, H. (2000) **Handbuch Evaluation psychologischer Interventionsmassnahmen** – Standards und Kriterien. Bern: Huber

Widmer, Th., Landert, Ch. & Bachmann, N. (2000) **Evaluations-Standards der Schweizerischen Evaluationsgesellschaft** (SEVAL-Standards). <http://www.seval.ch/de/standards/>

11. Literatúra (Literatur)

Andrews, D. A. & Bonta, J. (2010) *The Psychology of Criminal Conduct*. Cincinnati: Anderson Publishing (5.ed.)

Andrews, D. A., Bonta, J. & Wormith, J. St. (2011) The Risk-Need-Responsivity (RNR) Model – Does Adding the Good Lives Model Contribute to effective Crime Prevention? *Criminal Justice and Behavior*, 38, 7, 735-755

Lowenkamp, Ch. T. & Latessa, E.J. (2004) Investigating the Relationship between Program Integrity and Correctional Program Effectiveness. *Ohio Corrections Research Compendium*, Vol. II, str. 208 – 213. (<http://www.drc.ohio.gov/web/Reports/compendium2004.pdf>)

Mittag, W. & Hager, W. (2000) Ein Rahmenkonzept zur Evaluation psychologischer Interventionsmassnahmen. In W. Hager, J.-L-Ptray & H. Brezing (2000) *Handbuch Evaluation psychologischer Interventionsmassnahmen – Standards und Kriterien*, (str.102 -128). Bern: Huber.

Tschacher, W.& Endtner, K. (2007) Therapiesitzungsbogen für Patienten und Therapeuten. *Forschungsberichte der Abteilung für Psychotherapie, Universitäre Psychiatrische Dienste Bern* (http://www.upd.unibe.ch/research/researchpapers/FBoy_1.pdf)

**Evaluation
von Lernprogrammen
für Straffällige**

1. Auftrag und Fragestellung

Der vorliegende Text stellt eine Zusammenfassung grundlegender Überlegung zur Evaluation von Lernprogrammen dar. Dabei wird zwischen unabdingbaren und wünschenswerten Aspekten eines Evaluationskonzeptes von Lernprogrammen differenziert.

Um Lernprogramme evaluieren zu können, müssen auch Aspekte auf folgenden Ebenen berücksichtigt werden, auf die im vorliegenden Text eingegangen wird: Ziele, Inhalte und Struktur der Lernprogramme, Durchführungs-Standards und die Ausbildung der Mitarbeitenden.

2. Ziele, Inhalte, Struktur und Durchführung von Lernprogrammen

(1) Direkte und indirekte Ziele von Lernprogrammen

Lernprogramme für Straffällige haben das Ziel, das Rückfallrisiko der Teilnehmenden zu senken und auf diese Weise einen Beitrag zur Reduktion von Rückfallkriminalität zu leisten. Die Reduktion von Rückfällen kann jedoch nicht auf direktem Wege erreicht werden. Um dieses Ziel zu erreichen, müssen vielmehr Risikofaktoren der Teilnehmenden positiv beeinflusst werden¹⁴. Risikofaktoren sind zum Beispiel geringes oder fehlendes Wissen über die persönliche Deliktdynamik und Merkmale von Risikosituationen, fehlende oder ungenügende Verhaltensstrategie zur Vermeidung oder Bewältigung von Risikosituationen, eine unklare Motivation bzw. ein ungenügendes Commitment für das Ziel der Rückfallvermeidung bzw. Legalbewährung oder weiterhin verhaltenswirksame Delikt motive und deliktrelevante Problembereiche¹⁵. Die angestrebten positiven Veränderungen von Risikofaktoren können daher als „intermediate targets“¹⁶ verstanden werden. Die Veränderung dieser risikorelevanten Merkmale der Teilnehmenden sind das eigentliche, direkte Ziel von Lernprogrammen.

(2) Durchführung von Lernprogrammen

Um den Grad der Erreichung dieser Ziele bestimmen zu können, müssen die Lernprogramme so durchgeführt werden, dass sie miteinander vergleichbar sind. Das bedeutet, dass sich ihre Durchführung an einheitlichen Standards orientieren muss. Besonders wichtig ist dabei die Wahrung der Programmintegrität („program integrity“¹⁷). Programmintegrität fordert, dass Lernprogramme so durchgeführt werden, wie sie geplant sind. Es dürfen keine markanten Abweichungen im Hinblick auf die Dauer der Programme, die Anzahl der Sitzungen, wesentliche Merkmale der Teilnehmenden und die Art der Durchführung entstehen. Es ist Aufgabe der Qualitätssicherung, die Wahrung der Programmintegrität sicherzustellen. Programmintegrität bildet die Grundlage einer aussagekräftigen Wirksamkeitsüberprüfung von Lernprogrammen im Rahmen einer Evaluation.

---

¹⁴ vgl. Andrews & Bonta, 2010

¹⁵ auch als „criminogenic needs“ bezeichnet (Andrews, Bonta & Wormith, 2011)

¹⁶ Andrews & Bonta, 2010, S. 60

¹⁷ vgl. Lowenkamp & Latessa, 2004

(3) Zielhierarchie

Auf der Grundlage dieser Differenzierung lässt sich eine Hierarchie von Zielen von Lernprogrammen aufstellen, wobei sich jeder Ziel-Ebene eine bestimmten Evaluations-Ebene zuordnen lässt (Übersicht 1). Dieses Ebenen-Modell bildet die grundlegende Struktur für ein Evaluations-Konzept von Lernprogrammen.

Ziel-Ebene	Evaluations-Fragestellung / Evaluations-Ebene
Übergeordnete Ziele	Erfolgreiche Legalbewährung
Zwischenziele (direkte Programmziele)	Positive Beeinflussung von Risikofaktoren
Durchführungs-Ziele	Qualität der Programm-Durchführung

Übersicht 1: Zusammenhang von Programm-Zielen und Evaluations-Ebenen

3. Beurteilung der Legalbewährung

(1) Erfassung der Rückfällen durch Strafregisterauszüge

Da Rückfallprävention das übergeordnete Ziel von Lernprogrammen für Straftäter darstellt, ist die Erfassung von Rückfällen bzw. die Bestimmung der Legalbewährung der Teilnehmenden von zentraler Bedeutung. In der Regel wird dieses Kriterium über Strafregisterauszüge erfasst.

(2) Einschränkungen der Aussagekraft von Strafregisterauszügen

Dabei ist darauf zu achten, in welchem Masse die für die Evaluation genutzten Strafregisterauszüge überhaupt aussagekräftig sind. Die folgenden Merkmale schränken die Aussagekraft ein:

- Die Straffälligkeit wird nicht zentral, sondern regional erfasst. In diesem Fall sind Registerauszüge einer Region nicht aussagekräftig für andere Regionen. Wenn keine zentrale Erfassung von Straffälligkeit vorliegt, müssen alle regionalen Register genutzt werden.
- Der Beobachtungszeitraum ist zu kurz gewählt. Als optimal gilt eine time at risk¹⁸ von 5 Jahren und mehr. Wichtig ist, dass der Beobachtungszeitraum so lange ist, dass Rückfälle, die nach der Absolvierung eines Lernprogramms stattfinden, bereits registriert werden konnten. Das bedeutet, dass die Dauer der Strafverfolgung, Verurteilung und Registrierung erfasst und bei der Bestimmung des Beobachtungszeitraums berücksichtigt wird.

4. Erfassung direkter Programmziele

(1) Formulierung direkter Programmziele

Die rückfallpräventive Wirkung eines Lernprogramms entsteht durch die Verminderung der Verhaltenswirksamkeit individueller Risikofaktoren. Die Art und Weise, wie diese direkten Ziele erreicht werden sollen, bestimmen den Charakter der jeweiligen Lernprogramme. Je nach den zugrundeliegenden Modellen, Methoden und Zielgruppen umfassen die Lernprogramme informationsvermittelnde, psychoedukative, konfrontative,

¹⁸ Time at risk bezeichnet den Zeitraum, in dem ein Rückfall überhaupt stattfinden kann.

diskursive oder übende Elemente. Um den Grad der Erreichung direkter Programmziele bewerten zu können, müssen diese Ziele explizit formuliert sein. In der Regel umfassen diese Ziele die Vermittlung von Wissen, die Veränderung von Einstellungen, die Förderung von Kompetenzen und die Unterstützung des Alltagstransfers dieser Kompetenzen (Übersicht 2).

Ebene	Ziele (Beispiele)	Erfassung
Wissen	<ul style="list-style-type: none"> * Individuelle Risikofaktoren kennen * Individuelle Risikofaktoren kennen * Bewältigungsstrategien kennen 	<ul style="list-style-type: none"> * Wissenstests (z.B. Fragebögen) * Wissenstests (z.B. Fragebögen) * Wissenstests (z.B. Fragebögen)
Einstellungen	<ul style="list-style-type: none"> * Bindung an Legalbewährungsziel * Prosoziale Haltungen 	<ul style="list-style-type: none"> * Einstellungstests (z.B. Fragebögen)
Kompetenzen	<ul style="list-style-type: none"> * Risikosituationen wahrnehmen können * Bewältigungsstrategien umsetzen können 	<ul style="list-style-type: none"> * Bewältigungsstrategien umsetzen können * Bewältigungsstrategien umsetzen können
Transfer	<ul style="list-style-type: none"> * Umsetzung erlernter Strategien im Alltag 	<ul style="list-style-type: none"> * Umsetzung erlernter Strategien im Alltag * Selbstbeobachtungsprotokolle

Übersicht 2: Ebenen direkter Programm-Ziele¹⁹

(2) Selbst- und Fremdeinschätzung

Wie aus der vorangegangenen Übersicht erkenntlich gibt es verschiedene Möglichkeiten, den Grad der Zielerreichung direkter Programmziele zu erfassen. Dabei können die folgenden Arten von Erfassung genutzt werden (Übersicht 3):

Quelle	Arten der Messung
Programmteilnehmende	<ul style="list-style-type: none"> * Tests und Fragebögen * Selbsteinschätzung * Selbstbeobachtungsprotokolle * Fremdeinschätzung (Programmdurchführung)
Programmleitende	<ul style="list-style-type: none"> * Fremdeinschätzung (Programmtteilnehmende) * Selbsteinschätzung (Programmdurchführung) * Beobachtungsprotokolle

Übersicht 3: Arten der Messung und Datenquellen

¹⁹Beispielhafte Auflistung ohne Anspruch auf Vollständigkeit

5. Erfassung der Programmdurchführung

(1) Prozess- und Ergebnisevaluation

Neben der Erfassung von Veränderungen in den jeweiligen Zielbereichen, die als Prä-Post-Vergleich durchgeführt wird, gehört auch eine Erfassung der Durchführung zu einem Evaluationskonzept. Für eine solche Erfassung gibt es viele Beispiele aus der Therapieforschung²⁰. Sie geschieht in der Regel über so genannte Sitzungsprotokolle, auf denen bestimmte Kriterien eingeschätzt werden, die herangezogen werden können, um die Qualität der Durchführung und die Wirkung auf die Teilnehmenden zu erfassen.

(2) Sitzungsprotokolle

Diese Sitzungsprotokolle können unterschiedlich differenziert gestaltet sein. In der Regel enthalten sie Angaben der Teilnehmenden darüber, wie sie die Sitzungen erlebt haben, wie wohl sie sich gefühlt haben, wie sie ihre eigene Beteiligung und ihren persönlichen Lerngewinn einschätzen, wie sie die Arbeitsatmosphäre beurteilen et cetera. Derartige Sitzungsprotokolle sollten auch durch Gruppenleitende ausgefüllt werden. So kann erfasst werden, in welchem Ausmass die Sitzung so durchgeführt werden konnte wie sie im Manual vorgesehen war („program integrity“).

6. Erhebungszeitpunkte und Teilnehmenden-Merkmale

(1) Zeitpunkte

Prinzipiell gibt es vier verschiedene Zeiträume bzw. Zeitpunkte, in denen Daten erfasst werden können: (1) vor bzw. bei Programmstart, (2) während der Programmdurchführung, (3) bei Programmende und (4) nach Programmende. Zu jedem dieser Zeitpunkte können unterschiedliche Daten zur Programmevaluation erfasst werden (Übersicht 4).

Zeitpunkt	Erfasste Daten	Quellen
(1) Vor Programmstart	* Teilnehmendenmerkmale	* Strafakte * Selbstauskunft
	* Einstellungen und Erwartungen in Bezug auf das Lernprogramm	* Fragebögen (Programmteilnehmende)
	* Direkte Programmziele (Prä-Messung)	* Fragebögen (Programmteilnehmende) * Selbsteinschätzungen (Programmteilnehmende)
(2) Während der Programmdurchführung	* Qualität der Sitzungen	* Sitzungsprotokollbögen (Programmteilnehmende) * Sitzungsprotokollbögen (Programmleitende)

²⁰ beispielhaft: Tschacher & Endtner, 2007

(3) Bei Programmschluss	* Bewertung des Lernprogramms	* Einschätzung (Programmtteilnehmende) * Einschätzung (Programmleitende)
	* Direkte Programmziele (Post-Messung)	* Fragebögen (Programmtteilnehmende) * Fragebögen (Programmtteilnehmende)
(4) Nach Programmschluss	* Aufrechterhaltung direkter Programmziele	* Fragebögen (Programmtteilnehmende) * Selbsteinschätzungen (Programmtteilnehmende) * Fremdeinschätzung (Programmleitende) * Selbstauskunft (Programmtteilnehmende) ²¹
	* Rückfälligkeit	* Strafregisterauszüge

Übersicht 4: Erfassungszeitpunkte und erfasste Merkmale²²

(2) Erfasste Merkmale der Teilnehmenden

Um die rückfallpräventive Wirkung von Interventionsprogrammen einschätzen und mit Kontrollgruppen vergleichen zu können, ist es notwendig, relevante Merkmale der Teilnehmenden zu erfassen. Dazu gehören vor allem Merkmale, die Hinweise auf das Rückfallrisiko der Personen bei Eintritt in das Lernprogramm liefern (Übersicht 5). Zu diesen Merkmalen können auch Ressourcen gezählt werden, die für eine erfolgreiche Legal- und Sozialbewährung bedeutsam sind wie zum Beispiel Schulabschluss, Berufsausbildung, bisherige berufliche Laufbahn, soziale Einbindung et cetera.

Leider ist es häufig nicht möglich, diese wichtigen Merkmale der Teilnehmenden zu erfassen, da sie nicht bekannt oder die entsprechenden Daten nicht zugänglich sind. Besonders bei Evaluationsdesigns mit Kontrollgruppen ist die Parallelisierung der verglichenen Stichproben jedoch von herausragender Bedeutung. Wenn ergebnisrelevante Merkmale nicht erfasst und damit nicht kontrolliert werden können, stellt dies immer eine bedeutsame Einschränkung der Aussagekraft der Evaluationsergebnisse dar.

Relevante Merkmalsgruppen	Merkmale
Deliktanamnese	* Art der bisherigen Delikte * Schweregrad * Anzahl der Delikte
Sanktionen	* Bisherige Sanktionen * Verlauf der Sanktionen * Widerruf von bedingten Sanktionen

²¹ Die Selbstauskunft kann zum Beispiel im Rahmen von Follow-up-Sitzungen erhoben werden.

²² Aufzählung ohne Anspruch auf Vollständigkeit.

	* Häufigkeit von Rückfällen
Psychische Störungen	* Psychische Störungen mit Relevanz für das Rückfallrisiko * Konsum von psychoaktiven Substanzen / Suchterkrankungen * Persönlichkeitsstörungen

Übersicht 5: Wichtige Merkmale von Programmteilnehmenden

7. Intra- und Intergruppenvergleich

(1) Intragruppenvergleich

Bei einem Intragruppenvergleich wird innerhalb einer Gruppe zwischen einem Zustand vor und einem Zustand nach einer Intervention verglichen. Dieser Prä-Post-Vergleich lässt Aussagen über die Lernerfolge durch das Interventionsprogramm zu. Möglich sind auch Aussagen über Verbindungen zwischen bestimmten Teilnehmendenmerkmalen, dem Lernerfolg im Interventionsprogramm und der Rückfallwahrscheinlichkeit.

(2) Intergruppenvergleich

Besonders aussagekräftig und für Auftraggeber von Evaluationsstudien daher hoch relevant sind jedoch Intergruppenvergleiche, bei denen die Rückfallraten von Teilnehmenden an Lernprogrammen mit denen von Nichtteilnehmenden verglichen werden. Die bisherigen Erfahrungen haben immer wieder die ethische Problematik aufgezeigt, wonach eine potentiell rückfallpräventive Intervention nicht willkürlich bestimmten Gruppen von Straffälligen angeboten und anderen vorenthalten werden kann. Bei der Planung der Evaluation ist es daher besonders wichtig, Lernprogramme nicht gleich flächendeckend, sondern zunächst begrenzt einzuführen, was die Möglichkeit bietet, Zugang zu Kontrollgruppen zu erhalten. Hierbei spielt die bereits dargestellte Erfassung von Teilnehmendenmerkmalen eine besonders wichtige Rolle, um die Vergleichbarkeit von Treatment- und Kontrollgruppen gewährleisten zu können.

8. Unabdingbare und wünschenswerte Merkmale eines Evaluationskonzepts

(1) Unabdingbare Bestandteile eines Evaluationskonzepts für Lernprogramme

Unabdingbar ist die Erfassung der Rückfälligkeit, die in der Regel durch Strafregisterauszüge durchgeführt wird. Die Reduktion von Rückfallkriminalität ist Zweck und Legitimation der Lernprogramme für Straffällige, daher ist die Erfassung der Rückfälle von zentraler Bedeutung für jede Evaluation solcher Interventionsmassnahmen. Dazu gehört auch der Vergleich der Rückfallzahlen mit Kontrollgruppen. Diese müssen sorgfältig gewählt und parallelisiert werden. Eine ungünstige Wahl von Vergleichsgruppen kann zu verzerrten Ergebnissen führen²³.

²³ Ein Beispiel: Die Lernprogramme des Zürcher Justizvollzugs wurden im Rahmen der Evaluation mit den Rückfallraten von Personen verglichen, die sich freiwillig dafür meldeten. Auch wenn es keine Belege für die

Um eine Verbindung zwischen einer möglichen Legalbewährung und der Erreichung der Programmziele herstellen zu können ist es notwendig, den Grad der Zielerreichung im Rahmen der Teilnahme am Lernprogramm zu erfassen. Diese Erfassung ist auch wichtig, um die Lernprogramme weiterentwickeln zu können, zum Beispiel indem geprüft wird, welche Teilziele besonders hoch mit dem Merkmalen der Legalbewährung zusammenhängen. Wie bereits dargestellt ist hierfür eine Explizierung der Programmziele auf den unterschiedlichen Ebenen nötig. Auch ist es sinnvoll, nicht nur auf eine Befragung von Teilnehmenden abzustellen, sondern die Einschätzung der Gruppenleitenden hinzuzuziehen. Wie detailliert und umfangreich die Erfassung des Grads der Zielerreichung ist, bleibt dem jeweiligen Design überlassen und hängt in erster Linie davon ab, welche Ressourcen für die Evaluation zur Verfügung stehen. Zu erfassenden Kern-Merkmale beziehen sich (1) auf das Wissen über individuelle Risikosituationen, (2) die Bindung an das Legalbewährungsziel, (3) verfügbare Bewältigungsstrategien und (4) einen erfolgten Alltagstransfer.

Empfehlenswert ist auch die Erfassung von Prozessdaten, denn auf diese Weise kann eine Verbindung zwischen der Prozessqualität und der Erreichung der Programmziele hergestellt werden. Diese Daten sind zudem nötig, um das Qualitätsmanagement der Programmdurchführung zu gestalten. Ein besonderer Vorteil ist, dass diese Daten mit relativ geringem Aufwand erhoben werden können, zum Beispiel mit dem Ausfüllen von Einschätzungsbögen für Programmteilnehmende und Programmleitende unmittelbar im Anschluss an jede Programmsitzung. Zu erfassende Kern-Merkmale beziehen sich (1) auf die Qualität der Arbeitsbeziehung und (2) die Bewertung von persönlichen Lernerfolgen.

(2) Wünschenswerte Bestandteile eines Evaluationskonzepts für Lernprogramme

Wünschenswerte Bestandteile eines Evaluationskonzepts lassen sich anhand zweier verschiedener Dimensionen formulieren: der Tiefe und der Breite erfasster Merkmale. Im Hinblick auf die Tiefe ist zu prüfen, wie viele Merkmale zu direkten Interventionszielen und zum Prozessverlauf erfasst werden sollen bzw. welcher Detaillierungsgrad angestrebt wird. So können beispielsweise in Bezug auf eine angemessene kognitivemotionale Repräsentation des Delikts Aspekte wie retrospektive und prospektive Verantwortungsübernahme, Einsicht in die Folgen der Tat für die betroffenen Personen, Distanzierung von der Tat, Einsicht in die Ursachen der Tat und eine realistische Bewertung des eigenen Rückfallrisikos erfasst werden.

Im Hinblick auf die Breite können zusätzlich Neben- und Folgewirkungen (zum Beispiel im Hinblick auf eine erfolgreiche Sozialbewährung) und nicht programmspezifische Veränderungen (zum Beispiel im Hinblick auf den Grad der sozialen Integration in verschiedenen Lebensbereichen) erfasst werden²⁴.

9. Zusammenfassung

Nachfolgend werden die wichtigsten Aussagen in Form von Hinweisen zur Evaluation von Lernprogrammen zusammengefasst:

- 1) Definiere eindeutige und gut messbare unmittelbare Programmziele.
- 2) Achte beim Design der Programme darauf, dass diese in Bezug auf Inhalt und Struktur

---

Annahme gibt, dass diese Personengruppe ein geringeres Rückfallrisiko aufweist, so ist doch die Vergleichbarkeit von freiwilligen und unfreiwilligen Teilnehmenden an einer Untersuchung fraglich.

²⁴ vgl. Mittag & Hager, 2000

geeignet sind, die Programmziele zu erreichen.

3) Erfasse den Grad der Erreichung der direkten Programmziele.

4) Sorge für eine einheitliche, standardisierte Durchführung der Programme auf der Grundlage von Manualen.

5) Erfasse die Qualität der Durchführung der Programme.

6) Investiere in die Ausbildung der Gruppenleitenden, besonders im Hinblick auf die standardisierte, Manual getreue Durchführung der Programme.

7) Achte darauf, dass die Mitarbeitenden Verantwortung für eine sorgfältige Durchführung der Evaluation mit einer vollständigen Erhebung der Daten übernehmen und informiere die Mitarbeitenden regelmässig über Zwischenresultate der Evaluation.

8) Wähle sorgfältig Vergleichs- oder Kontrollgruppen aus.

9) Stelle eine möglichst umfassende Erfassung von Rückfällen sicher und achte dabei auf einen ausreichend langen Beobachtungszeitraum.

10) Achte darauf, dass alle Formen der Datenerhebung möglichst einfach und ökonomisch durchgeführt werden können. Suche gezielt nach möglichen Fehlerquellen und entwickle Möglichkeiten, diese zu minimieren²⁵.

10. Bibliographie

(1) Inhalte, Struktur und Durchführung von Lernprogrammen

Erismann, M. (2003) **Zürcher Lernprogramme – eine neue Interventionsform in der Strafjustiz**. Schweizerische Zeitschrift für Kriminologie, 2003, 41-50.

Mayer, K. (2003) **Das deliktorientierte Trainingsprogramm „Partnerschaft ohne Gewalt“ – Eine Zwischenbilanz**. Schweizerische Zeitschrift für Kriminologie (SZK), 2, 57 -58.

Mayer, K. (2004) **Die Zürcher Lernprogramme – eine neue Interventionsform in der Strafjustiz**. Kriminalistik, 58, 645 – 653.

Mayer, K. (2005) **Problemlösen und Legalbewährung**. Schweizerische Zeitschrift für Kriminologie (SZK), 1, 52-60.

Mayer, K. (2007) **Ein strukturiertes risikoorientiertes Interventionsprogramm für die Bewährungshilfe**. Bewährungshilfe, 54, 4, 367-386.

Mayer, K. (2009) **Lernprogramme in der Strafjustiz: Grundlagen, Methoden und Qualitätssicherung**. In K. Mayer & H. Schildknecht (Hg) Dissozialität, Delinquenz, Kriminalität. Ein Handbuch für die interdisziplinäre Arbeit, (str.249-270). Zürich: Schulthess.

Mösch Payot, P. (2012) Gutachten zur **Anordnung von Pflichtberatung und Lernprogramme im Rahmen von strafrechtlichen Sanktionen**, insb. als Weisungen. <http://www.ebg.admin.ch/dokumentation/00012/00196/index.html?lang=de>.

---

²⁵ Zum Beispiel indem vermieden wird, dass bestimmte Daten doppelt erfasst werden.

(2) Evaluation von Lernprogrammen

Bächli-Biétry, J. (2006). **Evaluationsbericht des Modellversuchs Lernprogramme als neue Interventionsform in der Strafjustiz.**

http://www.bj.admin.ch/content/dam/data/sicherheit/straf_und_massnahmen/ber-mv/schlussbericht_mvlernprogramm-d.pdf.

Bächli-Biétry, J. & Mayer, K. (2006) **Sind Raser heilbar?** In: R. Schffhauser (Hg) Jahrbuch zum Strassenverkehrsrechts 2006. St. Gallen: Schriftenreihe des Instituts für Rechtswissenschaft und Rechtspraxis, Universität St. Gallen.

Bewährungs- und Vollzugsdienste Zürich (2006). **Lernprogramme als neue Interventionsform in der Strafjustiz.** Schlussbericht zum Modellversuch 1999-2003.

http://www.bj.admin.ch/content/dam/data/sicherheit/straf_und_massnahmen/ber-mv/bericht_mv_lernprogramm-d.pdf.

Hager, W., Patry, J.-L. - & Brezing, H. (2000) **Handbuch Evaluation psychologischer Interventionsmassnahmen – Standards und Kriterien.** Bern: Huber

Widmer, Th., Landert, Ch. & Bachmann, N. (2000) **Evaluations-Standards der Schweizerischen Evaluationsgesellschaft (SEVAL-Standards).** <http://www.seval.ch/de/standards/>

11. Literatur

Andrews, D. A. & Bonta, J. (2010) *The Psychology of Criminal Conduct.* Cincinnati: Anderson Publishing (5.ed.)

Andrews, D. A., Bonta, J. & Wormith, J. St. (2011) *The Risk-Need-Responsivity (RNR) Model – Does Adding the Good Lives Model Contribute to effective Crime Prevention?* *Criminal Justice and Behavior*, 38, 7, 735-755

Lowenkamp, Ch. T. & Latessa, E.J. (2004) *Investigating the Relationship between Program Integrity and Correctional Program Effectiveness.* *Ohio Corrections Research Compendium*, Vol. II, str. 208 – 213. (<http://www.drc.ohio.gov/web/Reports/compendium2004.pdf>)

Mittag, W. & Hager, W. (2000) *Ein Rahmenkonzept zur Evaluation psychologischer Interventionsmassnahmen.* In W. Hager, J.-L.-Patry & H. Brezing (2000) *Handbuch Evaluation psychologischer Interventionsmassnahmen – Standards und Kriterien*, (str.102 -128). Bern: Huber.

Tschacher, W.& Endtner, K. (2007) *Therapiesitzungsbogen für Patienten und Therapeuten.* *Forschungsberichte der Abteilung für Psychotherapie, Universitäre Psychiatrische Dienste Bern* (http://www.upd.unibe.ch/research/researchpapers/FBoy_1.pdf)

O autorovi :

Klaus Mayer

Pôsobí na katedre sociálnej práce, Zürišskej vysokej škole pre aplikovanú vedu ZHAW, (Auen 4, CH 86 00 Dübendorf) na pozícii docenta.

Vzdelanie a pracovná kariéra:

Magisterské štúdium na Univerzite v Konstanz (klinická psychológia)

Magisterské štúdium na Univerzite v Zürichu (forenzné vedy)

Terapeutické vzdelanie v dialógovej terapii, kongnitívnej a behaviorálnej terapii a klinickej hypnotickej terapii

Profesionálny coach a supervízor pre behaviorálnu terapiu

Viacročná terapeutická činnosť na behaviorálnej lekárskej odbornej klinike, stacionárna psychiatria, psychiatrická denná klinika a ambulancia

Zameranie pracovnej a vedecko-výskumnej činnosti:

disocialita/kriminalita/násilie

Poradenstvo orientované na správanie/ sociálna práca orientovaná na správanie

Domáce násilie

Forezná sociálna práca

Násilie voči sociálnym pracovníkom

Probačná služba orientovaná na riziko/výkon trestu orientovaný na riziko

Publikačná činnosť:

Mayer, K. (2013) Verhaltensorientierte Soziale Arbeit mit straffälligen Menschen. In Blanz, M., Como, F., Schermer, F.J. (Hg) Verhaltensorientierte Soziale Arbeit: Grundlagen, Methoden, Handlungsfelder. Stuttgart: Kohlhammer

Mayer, K. (2012) Verantwortungsübernahme und Verhaltensänderung. In P. Zobrist (Hg) werkstattheft Soziale Arbeit mit Pflichtklientinnen und Pflichtklienten - Theoretische Positionen, methodische Beiträge, neue Perspektiven. Hochschule Luzern - Soziale Arbeit

Mayer, K. (2012) Gemeinsames Problemverständnis als Grundlage der Kooperation - Sozialarbeit in der Bewährungshilfe. Sozial Aktuell - Schwerpunkt Soziale Arbeit im unfreiwilligen Kontext, 10, 27-29

Mayer, K. (2010) Männer, die Gewalt gegen die Partnerin ausüben. In: Fachstelle für Gleichstellung Stadt Zürich, Frauenklinik Maternité, Stadtspital Triemli Zürich, Verein Inselhof Triemli Zürich (Hg) Häusliche Gewalt erkennen und richtig reagieren. Handbuch für Medizin, Pflege und Beratung. Bern: Verlag Hans Huber (2. Aufl.)

Mayer, K. (2010) Risikoorientierung Strafvollzug (ROS) – Modellversuch der Kantone

Zürich, St. Gallen, Thurgau und Luzern. Forum Strafvollzug, 59, 4, 225-230

Mayer, K. (2010) Wie Zwangsbeziehungen gelingen können. *Bewährungshilfe* 57, 2, 151-177

Treuthardt, D. & Mayer, K. (2010) ROS – Risikoorientierter Sanktionenvollzug im Kanton Zürich. In F. Riklin & A. Baechtold (Hg) *Sicherheit über alles? Chancen und Gefahren des „Risk Assessment“ im Strafvollzug und in der Bewährungshilfe. Materialien der Fachgruppe Reform im Strafwesen der Caritas Schweiz, Band 1, S. 11-16*

Mayer, K. & Schildknecht, H. (Hg)(2009) *Dissozialität, Delinquenz, Kriminalität. Ein Handbuch für die interdisziplinäre Arbeit. Zürich: Schulthess*

Mayer, K. (2009) *Kriminalitätstheorien – ein Überblick. In K. Mayer & H. Schildknecht (Hg) Dissozialität, Delinquenz, Kriminalität. Ein Handbuch für die interdisziplinäre Arbeit. Zürich: Schulthess (3-22)*

Mayer, K. & Zobrist, P. (2009) *Psychologie des kriminellen Verhaltens. In K. Mayer & H. Schildknecht (Hg) Dissozialität, Delinquenz, Kriminalität. Ein Handbuch für die interdisziplinäre Arbeit. Zürich: Schulthess (33-48)*

Mayer, K. (2009) *Beziehungsgestaltung im Zwangskontext. In K. Mayer & H. Schildknecht (Hg) Dissozialität, Delinquenz, Kriminalität. Ein Handbuch für die interdisziplinäre Arbeit. Zürich: Schulthess (209-230)*

Mayer, K. & Kherfouche, C. (2009) *Forensische Therapie mit Sexual- und Gewaltstraftätern. In K. Mayer & H. Schildknecht (Hg) Dissozialität, Delinquenz, Kriminalität. Ein Handbuch für die interdisziplinäre Arbeit. Zürich: Schulthess (231-240)*

Mayer, K. (2009) *Lernprogramme in der Strafjustiz: Grundlagen, Methoden und Qualitätssicherung. In K. Mayer & H. Schildknecht (Hg) Dissozialität, Delinquenz, Kriminalität. Ein Handbuch für die interdisziplinäre Arbeit. Zürich: Schulthess (249-270)*

Mayer, K. (2009) *Risikoorientierung in Bewährungshilfe und Massnahmenvollzug. In K. Mayer & H. Schildknecht (Hg) Dissozialität, Delinquenz, Kriminalität. Ein Handbuch für die interdisziplinäre Arbeit. Zürich: Schulthess (291-302)*

Mayer, K. & Purnelis, A. (2009) *Aggression und Gewalt durch Klientinnen und Klienten. In K. Mayer & H. Schildknecht (Hg) Dissozialität, Delinquenz, Kriminalität. Ein Handbuch für die interdisziplinäre Arbeit. Zürich: Schulthess (349-363)*

Mayer, K. (2008) *Risikoorientierung – Eine grundlegende Ausrichtung der Bewährungshilfe. In DHB – Fachverband für Soziale Arbeit, Strafrecht und Kriminalpolitik und Justizministerium Mecklenburg-Vorpommern (Hg) Kriminalpolitische Herausforderungen – Bewährungs- und Straffälligenhilfe auf neuen Wegen, Zinnowitz 2008. DBH-Materialien Nr 62 (132-144)*

Mayer, K. (2008) *Risikoorientierte Bewährungshilfe – Assessment und Risikomanagement als neue Arbeitsinstrumente. Info Bulletin Bundesamt für Justiz, Sektion Straf- und Massnahmenvollzug, 2, 16-17*

Mayer, K. (2008) Riskante Bewährungshilfe?! Risikoorientiertes Assessment und Interventionsprogramm: Integrierte Instrumente und Methoden. Sozialmagazin, 33, 24-34
Mayer, K. (2007) Ein strukturiertes risikoorientiertes Interventionsprogramm für die Bewährungshilfe. Bewährungshilfe, 54, 4, 367-386

Mayer, K. (2007) Mit Beratung zur Verhaltensänderung motivieren. Hochschule für Soziale Arbeit Luzern, HSA-Magazin, Oktober 2007

Mayer, K. (2007) Diagnostik und Interventionsplanung in der Bewährungshilfe – Grundlagen und Aufgaben eines Risikoorientierten Assessments. Bewährungshilfe, 54, 2, 147-171

Mayer, K. (2007) Wenn Auftraggeber den Nachweis der Wirksamkeit verlangen - Verhaltensorientierte Methoden in der Sozialen Arbeit. Sozial Aktuell 4, 27-29

Mayer, K., Schlatter, U. & Zobrist, P. (2007) Das Konzept der Risikoorientierten Bewährungshilfe. Bewährungshilfe 54, 1, 33-64

Mayer, Klaus; Roder, Volker; Klaus, Klaus (2002). Therapieprogramm zur Freizeitrehabilitation schizophrener Erkrankter. Praxishandbuch zur verhaltenstherapeutischen Behandlung schizophrener Erkrankter. Bern: Hans Huber.

PROGRAM ŠVAJČIARSKO-SLOVENSKEJ SPOLUPRÁCE
SWISS-SLOVAK COOPERATION PROGRAMME

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

**Slovenská
republika**

Na projekte sa finančne spolupodieľajú Švajčiarska konfederácia a Slovenská republika.

Blokový grant pre MVO a podporu partnerstiev švajčiarsko-slovenskej spolupráce realizuje

Nadácia Ekopolis v spolupráci s partnermi nadáciou SOCIA a Karpatskou nadáciou.

WWW.BGSFM.SK